

Uşaq doğumu azalır, əhalilər qocalır: Nə edə bilərik?

ÜMUMDÜNYA UŞAQ HÜQUQLARI GÜNÜ

Azərbaycanda uzun əsrlər demoqrafik vəziyyətlə bağlı heç bir problem yaranmayıb. Amma son onilliklərdə vəziyyət dəyişib və bizdə artıq doğumun azalması və əhalinin qocalması tendensiyası yaranıb. Bu prosesi necə dayandırmaq və ya yavaşlatmaq olar? Bu yazıda bu məsələni araşdırmağa çalışmışıq.

Əhalinin qocalması dövrümüzün aktual problemlərindən biridir. İnkışaf etmiş ölkələr əhalinin qocalması ilə digərlərinə nisbəten daha tez qarşılaşdırılar. İndi bu, dünya miqyasında bir tendensiyaya çevrilib. Keyfiyyətli tibbi xidmət sayesində insanlar daha uzun yaşamağa başladı, uşaq ölümü azaldı, amma doğum nisbəti getdikcə azaldı. Getdikcə daha çox ailə uşaq sahibi olmayı gecikdirir, ilk növbədə, daha yaxşı yaşayışını təmin etmək isteyir. Çoxuşaqlı ailələr nadir hala çevrilib. "Bir uşaq üçün layiqli həyat təmin etmək daha asandır" deyə bir çox gənc bele düşünür və təessüf ki, bura da o qədər də haqsız deyillər. Hazırkı, 3 və daha çox uşağı saxlayıb böyütmək əksəriyyət üçün çox çətinidir. Ona görə də müasir ailələr 1 və ya 2 uşaqdan ibarət olur.

Əhalinin artımını təmin etmək üçün ölkədə doğum səviyyəsi hər ailəyə görə 3 uşaq olmalıdır. İnkışaf etmiş ölkələrdə doğum ölüm nisbəti mənfi xarakterlidir, lakin miqrasiya bu işe öz töhfəsini verir – yoxsul ölkələrdən gənclər daha yaxşı həyat üçün bu ölkələrə gedir. Yaşlılar isə qalır inkışaf etməmiş ölkələrdə qalır və bele ölkələrdə əhalinin qocalması baş verir.

BMT-nin araşdırmasına görə, dünyada 65 və daha yuxarı yaşda olan insanların sayı yaxın üç onillikdə iki dəfə artaraq 2050-ci ildə 1,6 milyarda çatacaq. Avropada bu proses ən çox İtaliya, İspaniya, Yunanistan və Portuqaliyaya təsir edəcək. Honq-Konq, Cənubi Koreya və Yaponiya kimi inkışaf etmiş Asiya ölkələrində 65 yaşdan yuxarı əhali təxminən 40% təşkil edəcək.

Bəs Azərbaycanı nə gözləyir? Ölkəmizdə, proqnozlara görə, yaşı əhalinin xüsusi çekisi də xeyli artacaq. Artıq qocalma prosesi müşahidə olunur: son 10 il ərzində yaşı vətəndaşların sayı 6,2%-dən 7,1%-ə yüksəlib. Dövlət Statistika

Komitəsinin məlumatına görə, hazırkı ölkədə 580,8 min nəfər 60-64 yaş, 396,7 min nəfər 65-69 yaş, 462,7 min nəfər 70 yaşdan yuxarı vətəndaş yaşayır.

Bele bir vəziyyətin təhlükəsi nədir? Əvvələ, dövlətin sosial yükü artır. Səbəbsiz deyil ki, bir çox ölkələrdə, o cümlədən bizi de pensiya yaşı qaldırırlar. Baxmayaraq ki, indi insanlar daha fealdır, əhalinin qocalması ilə içi qüvvəsi çatışmazlığı qəcilməzdir və iqtisadiyyat durğunlaşa bilər. Səhiyyə sistemine daha çox təzyiq baş verir.

Bəs nə etməli? Əhalinin qocalmasına qarşı mübarizədə doğum seviyyesinin stimullaşdırılması əsas tədbirlərdən biridir. Norveçdə uşaq dünyaya gələnə qədər işləmiş yeni analar bir il maaşının 80%-ni və ya 42 heftlik tam maaş alırlar. Atalar üçün atılıq məzuniyyəti də var. Uzun müddətdir ki, "Bir ailə-bir uşaq" siyaseti yürüdən Çində indi ikinci və sonrakı uşaqlar üçün nağd ödənişlər var. Rusiyada doğum nisbəti ilə bağlı çetin vəziyyət var. Bunu ailələrin, əsəsən, mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılmasına xərclədiyi analıq kapitalı ilə və aylıq uşaq-pulu verməklə düzəltməye çalışırlar.

Uzun müddət Azərbaycanda doğum səviyyəsi ilə bağlı problem yox idi və çoxları hesab edirdi ki, bunu stimullaşdırmağa ehtiyac yoxdur. Amma indi statistika narahatlıq yaratmağa başlayıb. Dəstək tədbirlərindən yalnız uşaq doğulunda 500 manat birdəfəlik müavinət verilir. Bu, kifayət deyil, çünki həmin vəsait uşaqın doğum xərcini bele ödemir.

Nəticədə, ailələrdə uşaq sayı minimuma enib. Beynəlxalq təşkilatların proqnozları və müşahidə etdiyimiz tendensiyalar vəziyyətin ciddiliyini açıq şəkildə göstərir. Artıq biruşaqlı ailə modeline keçmişik, ikinci uşaqlı ailələr getdikcə azalır. Son 5-6 il ərzində uşaqların sayı 4%, əhalinin ümumi tərkibindəki payı isə 6% azalıb.

Əhali qocalır və bu, təkcə mənəvi-psixoloji problem deyil, həm də sosial-iqtisadi problemdir. Yaşlı əhalinin xüsusi çökisinin artması dövlətin üzərinə əlavə maliyyə yükü, əmək qabiliyyətli vətəndaşların sayının azalması, her 1000 işçiyə düşən pensiyaçıların sayının artması, əmək haqqının azalması, sosial xərclərin artmasıdır. Bu səbəbdən əksər ölkələr öz əhalisini və uşaq və gənclərin nisbətini artırmaq üçün bir çox

tədbirlər görülür. Buraya uşaq üçün aylıq müavinət, ev, torpaq sahəsi, avtomobil də daxil olmaqla coxsayılı təşviq və güzəştlər daxildir.

Uzun illərdir ki, biz jurnalistlər, sosiologlar, eləcə də bəzi deputatlar, ictimai xadimlər Azərbaycanda uşaq müavinətlərinin bərpası ilə bağlı hökumətə və parlamente təkliflər veririk. Bunun üçün kifayət qədər maliyyə və iqtisadi imkanlar var. Amma hələlik, bu istiqamətdə heç bir irəliyə yoxdur. Hesab edirəm ki, ilkin mərhələdə hər uşaqaya ayda ən azı 100 manat, doğuşa görə isə 5 min manat verilə bilər. Heç olmasa, aylıq gəliri adambaşına 500 manatdan aşağı olan ailələr üçün bunu etmək olardı.

Arqument kimi qeyd olunur ki, azəmənatlı ailələrə guya ünvanlı sosial yardım ödənilir. Amma buna baxmayaraq, qeyri-

qənaətbəxş şəraitdə yaşayan uşaqlar var. Uşaq müavinəti daha məqsədyönlü və şəffaf olardı.

Buna baxmayaraq, etiraf etmək lazımdır ki, ailələrdə uşaqların sayının kəskin azalması təkcə sosial-iqtisadi problemlərlə bağlı deyil. Varlı ailələrin əksəriyyətinin bir və ya iki uşaqdan çoxu yoxdur. Həyat tərzi, mənəvi dəyərlər, psixologiya- hər şey dəyişib. Çoxları artıq özlərini uşaqlara həsr etmək istəmir. Bir sıra başqa obyektiv səbəblər də var: nikahların sayı azalıb, son-suzluq artıb. Bütün bu səbəblər bizi demografik felakətə sürükləyir. İndi tədbir görməsək, sonra gec olacaq.

**Elçin Bayramlı
Sağlam Cəmiyyət
Hərəkatının rəhbəri**